

УДК 378. 14
ББК Ч 74. 261

Галина Борин

ОБДАРОВАНА ДИТИНА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті окреслено прикладний аспект міждисциплінарної інтеграції у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з художньо обдарованими дітьми шляхом інтегрування змісту нормативних навчальних дисциплін. Основну увагу звернено на комбінуванні нових способів навчальної діяльності студентів з уже відомими шляхом перенесення знань та умінь у нову ситуацію на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; окреслено психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з обдарованими дітьми в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна підготовка студентів, інтегрування змісту нормативних навчальних дисциплін, художньо-естетичний розвиток, художня обдарованість.

Постановка проблеми. Своєчасне виявлення індивідуальних здібностей вихованців, навчання та розвиток обдарованих дітей є одним з пріоритетних завдань педагогічної науки, спрямованих на вдосконалення системи освіти. На відміну від інших вікових періодів, в дошкільному дитинстві важливо забезпечити належні психолого-педагогічні умови задля розвитку здібностей вихованців. У зв'язку з цим виникає необхідність виявлення обдарованих дітей, побудови індивідуальної траєкторії розвитку та вибору програми їх навчання і виховання. Найчастіше саме батьки першими помічають обдарованість дитини, хоча іноді це важко зробити, оскільки не існує визначеного стереотипу обдарованості: кожна дитина проявляє свої здібності по-своєму. Водночас, обдарованість дитини може бути непоміченою в сім'ях за відсутності у батьків відповідних знань та умінь щодо виховання та розвитку своїх дітей. Заперечення або ігнорування унікальних здібностей дитини перешкоджає повноцінному розвитку вихованця. Сім'ям з обдарованою дитиною потрібна допомога кваліфікованого фахівця. Саме тому питання підготовки майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми та їх батьками є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання обдарованості досліджували В. Ананьєв, А. Брушлинський, П. Гальперін, О. Ковальов, Г. Костюк, О. Леонтєв, Б. Теплов та ін. Чинниками обдарованості вчені вважають інтелектуальні та творчі здібності особистості (А. Танненбаум, О. Кульчицька). Способи реалізації міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутніх фахівців висвітлено у дослідженнях А. Коломієць, І. Зверєва, В. Федорової, Н. Борисенко, А. Усової, О. Пехоти, В. Семиченко та ін. Учені наголошують на тому, що міжпредметні зв'язки відображають наукові зв'язки в змісті нормативних навчальних дисциплін. Зокрема І. Зверєв [2] зазначає, що варто розрізняти види міжпредметних зв'язків за їх функцією у формуванні понять: 1) використання раніше засвоєних понять під час вивчення змісту наступної дисципліни; 2) забезпечення наступності і перспективності в розвитку понять; 3) забезпечення

єдності в інтерпретації наукових понять; 4) недопущення дублювання під час формування одних і тих самих понять під час вивчення різних предметів; 5) систематизація й узагальнення понять.

На необхідності формування вміння у педагога застосовувати теоретичні знання наголошує і психолог Ю. Кулюткін [3]. Він зазначає, що розв'язання педагогом практичних завдань потребує від нього вміння інтегрувати знання, здобуті в процесі вивчення навчальних дисциплін. Отож міжпредметні зв'язки у професійній підготовці майбутніх фахівців відображають інтегративні тенденції науки і практики, сприяють підвищенню наукового рівня навчання, формуванню умінь узагальнювати і переносити з різних наук і предметів у нову навчальну ситуацію.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкриття прикладного аспекту інтегрування змісту нормативних навчальних дисциплін в професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з художньо обдарованими дітьми та їх батьками.

Виклад основного матеріалу. Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі має сприяти розвиткові їхніх природних здібностей, уяви, фантазії, формувати творчу особистість дитини. Реалізувати ці завдання варто на основі інтеграції різних форм роботи з дітьми (заняття, самостійна художня діяльність, гурткова робота). Особливу увагу слід зосередити на комплексному використанні творів образотворчого мистецтва в сенсі загальнолюдської і національної культури, організовуючи цілеспрямоване педагогічне спілкування дітей у середовищі мистецтва (живопису, скульптурі, архітектурі тощо). Реалізація такого підходу сприятиме збагаченню досвіду дітей щодо естетичного бачення навколишньої дійсності, активізації дитячої творчості в процесі художньо-практичної діяльності шляхом поетапного спостереження об'єктів, явищ довкілля у природному середовищі, розглядання творів образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, подальшого ознайомлення через музичні й літературні твори та обігрування нагромаджених знань, вражень. Завершальним етапом цього інтегрованого процесу естетичного пізнання світу має стати творча художньо-практична діяльність дітей дошкільного віку.

У нашому дослідженні проаналізуємо художньо-естетичну обдарованість дошкільників. Найяскравіше вона проявляється в 4–5-річному віці. Продукти образотворчої діяльності дітей є своєрідним відображенням розвитку дитини: інтереси, ставлення до навколишнього світу, рівень розвитку пізнавальних процесів, творчої активності, відображення внутрішнього світу вихованця.

Загальновідомо, що обдарованість – сукупність задатків, що виявляються у здібностях, які розвиваються під впливом навколишнього середовища і можуть змінюватись у процесі виховання і навчання; якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить ймовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності (Б.Теплов). Проте, студентам слід пам'ятати, що кожна обдарована дитина – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Обдарованість конкретної дитини вважаємо доволі умовною характеристикою, оскільки ознаки обдарованості, які проявляються в дошкільному дитинстві за невмілого психолого-педагогічного супроводу (як з боку батьків, так і педагогів) можуть поступово згаснути. Або ж, навпаки, обдарованість може проявитися на пізніших етапах розвитку дитини. Тому дуже часто з педагогічної позиції у практичній роботі з обдарованими дошкільниками замість поняття “обдарована дитина” застосовують дефініцію “ознаки обдарованості дитини”.

Під час навчання у вищому навчальному закладі майбутній педагог повинен усвідомити передумови розвитку образотворчої діяльності дошкільників. Однією з умов формування гармонійної особистості є індивідуальний підхід до дітей, а для обдарованих дітей цей аспект найбільш значущий в силу їх специфічних особливостей. Це діти, які відрізняються від однолітків. Навчати і виховувати їх потрібно з урахуванням індивідуальних особливостей. Готовність до роботи з художньо обдарованими дітьми дошкільного віку вимагає від педагогів фахових знань з курсу дошкільної педагогіки, дитячої психології, фізіології, методик викладання дисциплін художньо-естетичного циклу тощо. Навчання у ВНЗ забезпечує формування готовності кожного випускника до майбутньої професійної діяльності і “лише тоді розвиває і формує професійну свідомість, коли пізнавальна діяльність здійснюється на межі професійної, тобто пізнавальні дії зв’язуються з професійно-орієнтованими діями” [4, с. 64]. Тому під час навчання у ВНЗ студентам необхідно враховувати співвідношення між професійними знаннями, вміннями та розвитком професійно-особистісних якостей; основні види діяльності майбутнього педагога та функції фахівця в означеному руслі, принципи художньо-естетичної взаємодії. Визначальним є міждисциплінарний підхід: інтегрування та структурування змісту підготовки майбутніх педагогів засобами нормативних навчальних дисциплін, педпрактики.

Враховуючи той факт, що вміння виступають як приведені в дію знання, розуміючи і поділяючи думку про те, що особистість може діяти успішно і усвідомлено лише тоді, коли знає мету, вміє передбачати проміжні й кінцеві результати, характер і зміст діяльності [4, с. 98], зупинимось на аналізі змісту нормативних навчальних дисциплін задля актуалізації знань, умінь студентів в сенсі готовності майбутніх педагогів до роботи з художньо обдарованими дітьми дошкільного віку.

Отож такі нормативні навчальні дисципліни як “Дитяча психологія”, “Дошкільна педагогіка”, “Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва зображувальною діяльністю дітей”, “Художня праця та основи дизайну”, “Теорія та методика взаємодії ДНЗ з родинами”, спецкурс “Теорія та технологія художньо-естетичного розвитку дітей” та ін. містять певну професійну зорієнтованість щодо художньо-естетичного розвитку дошкільників. У змісті кожної дисципліни виділено тематичні блоки, дотичні до проблем виховання та розвитку дітей в означеному руслі.

Курс “Дошкільна педагогіка” є основним з-поміж дисциплін професійної та практичної підготовки. Опанування його змістом спрямовано на засвоєння студентами основ сучасної педагогічної науки та формування педагогічних знань, умінь, навичок. З першого розділу курсу “Загальні засади дошкільної педагогіки” важливими є теми: “Значення дошкільного дитинства”, “Зв’язок дошкільної педагогіки з іншими науками”, “Вікова періодизація та розвиток особистості дошкільника”, “Роль дорослого в розвитку дитини”, “Вікові й індивідуальні особливості дітей”, “Естетичне виховання дітей дошкільного віку” тощо. У них виокремлено такі основні поняття: суть педагогіки як науки, взаємозв’язок розвитку, виховання і формування особистості, принципи педагогічного процесу, естетичне виховання, естетичний розвиток, естетична свідомість, естетика праці тощо. Опрацьовуючи їх зміст, студент зосереджується на основних чинниках виховання, в т.ч. сімейного, художньо-естетичного як актуального. Вивчаючи ту чи іншу тему з означеної дисципліни, варто студентам розробляти відповідні рекомендації,

підбирати літературу для батьків з певної теми. Наприклад, вивчаючи розділ “Виховання та розвиток обдарованої дитини в умовах сім’ї”, студенти ознайомлюються з вимогами до виховання дітей у ДНЗ і в умовах родини, можуть розробляти зміст консультацій для батьків з певної теми. Вивчаючи тему “Естетичне виховання дошкільників”, звертають увагу на засоби та методи естетичного виховання в ДНЗ та сім’ї тощо.

Аналогічно під час вивчення дисципліни “Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва зображувальною діяльністю дітей” увагу студентів зосереджуємо на тому, що за результатами численних досліджень учених, художній розвиток дітей потребує фахового керівництва образотворчою діяльністю вихованців на основі індивідуального підходу до них. Для розвитку творчих здібностей дітей важливо, щоб у вихованців було достатньо уявлень про навколишній світ, могли здійснити свій задум у малюнку. Розвиток творчих здібностей не може бути однаковим у всіх дітей в силу їх індивідуальних особливостей, але педагог умілим керівництвом повинен дати кожній дитині можливість активно, самостійно проявити і випробувати радість творчої праці. При опануванні цієї дисципліни варто забезпечувати розвивальний характер і спрямовувати на максимальне задоволення інтелектуальних, духовних і професійних запитів і студента, і викладача; орієнтуватись на розвиток педагогічних здібностей і педагогічного мислення; формувати педагогічну спрямованість особистості. Значну увагу слід приділити підготовці студентів до моделювання педагогічних ситуацій, формуванню вміння спілкуватися з обдарованими дітьми та їхніми батьками. Під час ділових та рольових ігор студенти вчаться застосовувати знання для вирішення практичних питань педагогічної діяльності, проектувати ці знання на реальні обставини з урахуванням індивідуальних особливостей всіх учасників конкретної ситуації.

Під час опанування студентами дисципліни “Художня праця та основи дизайну” значну увагу майбутніх педагогів зосереджуємо на тому, що у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу використовують такі організації дітей: спеціально організовану навчальну діяльність (заняття), ігри, самостійну діяльність дітей (художню, рухову, мовленнєву, ігрову, трудову, дослідницьку та ін.), індивідуальну роботу, спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, гуртки тощо. Їх можуть організовувати фронтально підгрупи, а також індивідуально – залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу, професійної майстерності педагога. Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій “Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі” (Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти №1.4/18-3082 від 26.07.10 року) під змістовним буттям розуміється повноцінне проживання дитиною кожного дня, при якому максимальною мірою задовольняються фізіологічні, пізнавальні, духовні, естетичні, комунікативні та інші потреби, запити, інтереси з урахуванням бажань, можливостей, здібностей і нахилів малюка. Освітній процес має домірно включати в себе різні види дитячої діяльності (зокрема і гурткової роботи), адекватні вікові вихованців, у першу чергу ті, в межах яких відбуваються важливі вікові новоутворення, і сприятливі для подальшого розвитку кожної маленької особистості в усіх сферах життєдіяльності. Від педагогів вимагають вільно володіти широким арсеналом організаційних форм, засобів, методів і прийомів освітнього впливу на вихованців.

Гуртки (студії, секції) є додатковою організаційною формою освітнього процесу. Його мета – задовольняти потребу й цікавість дитини до певного виду

діяльності, розвивати її природні здібності, а також загальні й спеціальні; активізувати дитячу творчість, своєчасно виявляти обдарованість. Зміст гурткової роботи визначають авторські програми, які складають керівники гуртків на основі власної педагогічної діяльності, вивчення досвіду інноваційної діяльності і обов'язково узгоджують з освітньою програмою, затвердженою МОН України, за якою працює заклад, і відображають у річному плані роботи.

Метою організації та проведення гуртків художньо-естетичного циклу є забезпечення цілісного сприймання дитиною дошкільного віку сучасного культурного простору України, розвитку її творчої активності. Зокрема реалізують такі завдання: ознайомлення з образотворчим мистецтвом (живописом, скульптурою, графікою), елементами архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну та їх специфічними засобами художньої виразності: пластикою графічних ліній, кольорового мазка; розвиток у дітей дошкільного віку особистісно ціннісного ставлення до мистецтв, різних технік і жанрів художньої творчості; пропедевтична орієнтація у видах мистецтва та художніх професіях, які пов'язані з цими видами мистецтва; формування в уяві дітей цілісної картини культурного простору; розвиток творчої активності дітей у образотворчій діяльності на основі взаємодоповнюваності думки, почуття, практичної дії; розвиток специфічних для художньо-творчого процесу універсальних якостей особистості як основи для розвитку її творчого потенціалу, художньо-творчої уяви, оригінального, нестереотипного асоціативно-творчого мислення, художньо-образних якостей зорового сприйняття, спостережливості, зорової пам'яті та ін.; формування знань і уявлень про образотворче мистецтво, його історію та роль у житті людей, навичок розуміння мови різних видів образотворчого мистецтва, усвідомлення ролі художнього образу в мистецтві і розвиток навичок його сприйняття та емоційно-естетичної оцінки, культури почуттів; формування потреб і здібностей до продуктивної художньої творчості, вміння створити виразний художній образ, оригінальну композицію мовою того чи того виду образотворчого мистецтва, оволодіння основами художньо-образної мови і виражальними можливостями художніх матеріалів та різних видів художніх технік, що допоможе набувати свободи вираження у творчості.

Успішний художньо-естетичний розвиток обдарованих дітей зумовлено дотриманням низки методичних принципів, це зокрема урахування вікових, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку; врахування національних, культурних, регіональних традицій. Майбутній вихователь повинен бути готовим до того, що обдаровані діти прагнуть відстоювати власну самостійність і значимість у взаємовідносинах. Педагогу потрібно відчувати психологічну атмосферу в групі: вміння спостерігати за дітьми; сприймати вираз очей вихованців, звертати увагу на їхню поведінку і настрій; бачити себе з боку очима дітей; прагнути поставити себе на місце дитини; визнавати свої помилки; бути щедрим на схвалення, заохочення; звертати увагу на взаємини дітей у колективі.

Враховуючи, що програми “Українське дошкілля”, “Дитина” та ін. орієнтують педагогів на виконання обов'язкової умови – виховання та розвиток дітей дошкільного віку у тісній взаємодії педагогів з родинами вихованців, в процесі опанування нових знань студентам варто зорієнтовуватись на способи та методики донесення науково обґрунтованої інформації до батьків. Наприклад, під час опрацювання теми “Методика роботи з обдарованими дітьми” студенти отримують завдання: охарактеризуйте вияви художньої обдарованості дошкільників; доберіть методи, за допомогою яких можна діагностувати художньо-естетичну обдарованість

дітей дошкільного віку; спрогнозуйте, як допомогти обдарованій дитині відчувати себе художником; розробіть зміст консультації для батьків щодо спостереження за інтересами і нахилами дитини під час ігор з однолітками, сімейного відпочинку. Майбутні фахівці усвідомлюють необхідність обґрунтування батькам психолого-педагогічного супроводу їхніх дій. Скажімо, розповідь та активна бесіда з дитиною під час прогулянки розширюють уявлення про навколишній світ, спостереження різноманітності барв та краси природи формують естетичний смак, стимулюють увагу, уяву, сприяють розвиткові мислення, налагодженню емоційного зв'язку, що інтенсивно впливає на біологічні процеси, які допомагають пристосуватися до стресових ситуацій у майбутньому; забезпечують формування “комплексу довіри” (налагодження позитивних взаємовідносин батьки-діти). Таке консультування націлює батьків на усвідомлене виконання ними своїх функцій та забезпечення основних потреб дитинства. Аналогічно – поради щодо розвитку художніх здібностей малюків, створення задля цього відповідного морального, матеріально-просторового середовища (батькам варто створити умови, за яких обдарована дитина мала б змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну творчу діяльність, усамітнитися, відчувати атмосферу творчості, розкутості). Головне завдання батьків – прагнути, щоб захоплення образотворчим мистецтвом приносило дитині радість. Тоді вона виявляє наполегливість, силу волі, посидючість. В творчості дитина може реалізувати усі наявні в неї знання, уміння та здібності. Батькам потрібно усвідомити, що обдарована дитина прагне довірливого спілкування, щирого зацікавлення її захопленням; бажає відчувати у батьках порадників, які допоможуть подолати труднощі; будуть сприймали її як рівноправного партнера, щиро захоплюються її творіннями.

Висновки. Таким чином, цільове інтегрування знань з нормативних навчальних дисциплін та комбінування нових способів діяльності (розробка змісту консультацій для батьків на основі вивченої теми) з уже відомими (опанування знаннями з тієї ж теми) шляхом перенесення знань та умінь у нову ситуацію сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів. Формуванню вмій і навичок роботи з обдарованими дітьми сприяють лабораторно-практичні заняття в змодельованих умовах аудиторії на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, а потім переносяться у реальні педагогічні умови під час практики в дошкільному навчальному закладі. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов реалізації особистісно-діяльнісного підходу в професійній підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми дошкільного віку розглядаємо як тему для подальшого дослідження.

1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ – Житомир: Вид – во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 415 с.
2. Зверев И. Д., Максимова В.Н. Междисциплинарные связи в современной школе // Зверев И. Д., Максимова В.Н. – М.: Просвещение, 1996. – 160 с.
3. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин // Вопр. психологии. – 1986. – № 2. – С. 21–30.
4. Лисенко Н.В. Еколого-педагогічна культура вихователя дошкільного закладу / Н.В. Лисенко. – Івано-Франківськ: “Плай” Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, – 1994. – 243 с.

The applied aspect of interdisciplinary integration in professional training of future teachers of preschool educational institutions to work with artistically gifted children by integrating the content of the normative educational disciplines outlined in the article. It is

focused on combining the new and known methods of students' educational activity by transferring knowledge and skills to new situations on the basis of subject-subjective interaction; it is identified psychological and pedagogical aspects of training of future preschool educators to work with gifted children in the conditions of higher educational institution.

Key words: *professional training of students, the integration of the content of normative educational disciplines, artistic-aesthetic development, artistic talent.*

УДК 371.134. : 004 : 371.134

ББК 74.580.253

Марія Веркалець

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗОШ І СТУПЕНЯ

У статті розглядаються особливості формування готовності майбутніх учителів початкових класів до інноваційної діяльності в інформаційному освітньому просторі ЗОШ І ступеня, визначається поняття “готовність до інноваційної діяльності” та її компонентний склад. Проаналізовано ознаки сформованості професійної готовності майбутнього педагога до інноваційної діяльності в умовах інформатизації освіти молодших школярів.

Ключові слова: *формування готовності, компоненти готовності до професійної діяльності, інформаційно-комунікаційні технології.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток нових інформаційних технологій зумовлює необхідність модернізації системи професійної освіти. На сучасному етапі розвитку освіти молодших школярів України педагог постає реалізатором державної політики щодо інформатизації освіти. Учителю належить готувати молодших школярів до життя і діяльності в інформаційному суспільстві, у світі, де постійно прискорюється процес появи нових знань, де виникає потреба в нових професіях та навчанні впродовж життя. Від професіоналізму педагога залежить, наскільки кожна дитина буде успішною у цифровому і технологізованому суспільстві.

Отож, одним із найважливіших напрямів концепції модернізації професійної освіти України є підготовка педагогічних кадрів нового покоління й формування принципово нової культури педагогічної праці, підготовка учителів початкових класів, які володіють високою кваліфікацією та необхідними компетентностями, готові та здатні застосовувати нові інформаційні технології в професійно-педагогічній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Формуванню готовності майбутніх педагогів початкової школи до використання комп'ютера в професійній діяльності присвячені наукові роботи О. Суховірського, О. Шиман, Р. Моцика, Г. Лаврентьевої та ін. Використання нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи досліджували В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Е. Машбиць, Н. Морзе, С. Раков, О. Співаковський, О. Урсова та ін. Особливостям використання нових інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів присвячені роботи В. Імбер, А. Коломієць, М. Левшиної, Д. Мазохи, Л. Макаренко, Л. Петухової, І. Смирнової, Є. Смирнової-Трибульської, О. Суховірського, І. Шапошнікової, О. Шиман та ін. Професійна підготовка учителя